значення 'суперництво' та 'ревності'. У сучасній польській мові іменник *zawiść* називає лише сильну заздрість, а *zazdrość* – заздрість та ревності. Переживання заздрості в сучасній польській мові позначається за допомогою моносемантичного дієслова *zazdrościć*, а також за допомогою прикметникової конструкції *być zazdrosnym* (о co).

REFERENCES:

1. Boryś, W., (2006). Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków.
2. Kempf, Z., (1981). Zawiść i zazdrość, „Język Polski”, z. 3–5, s. 175–179.
3. Linde S. B., (1854–1860). Słownik języka polskiego, t. I–VI, Lwów.
4. SJPd – Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, (1958–1969), t. I–XI, Warszawa.
5. Sławski, F., (1981). Uwagi do artykułu Z. Kempfa. „Język Polski”, z. 3–5, s. 179.
6. SS – Słownik Staropolski, pod red. S. Urbańczyka, (1953–2002), t. I–XI, Wrocław etc.
7. SJP-War – Słownik języka polskiego, ułoż. J. Karłowicz et al., (1900–1927), t. I–VIII, Warszawa.
8. SJP-Wil – Słownik języka polskiego, ułoż. A. Zdanowicz et al., (1861), t. I–II, Wilno

Скопненко О.

к.філол.н., с.н.с., заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства імені О.О.Потебні НАН України (Україна)

Цимбалюк-Скопненко Т.

к.філол.н., с.н.с, Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України (Україна)

Skopnenko O.

PhD, Senior Researcher, Deputy Director for Scientific Work of O.O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)

Tsybaliuk-Skopnenko T.

PhD, Senior Researcher, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)

ФРАЗЕОЛОГІЧНА СИНОНІМІЯ В МОВІ ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДІВ МИКОЛИ ЛУКАША: ДЖЕРЕЛА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

PHRASEOLOGICAL SYNONYMS IN THE LANGUAGE OF TRANSLATION OF MYKOLA LUKASH: SOURCES AND REALIZATION

В українському мовознавстві склалася традиція розглядати мову художніх перекладів як невід'ємну частину літературної мови, на рівні мови оригінальної української художньої літератури. Серед українських перекладів художньої літератури особливе місце належить творчості М. Лукаша. Цей перекладач завдяки своїй оригінальній манері, базованій на традиціях класичної української літератури та сучасного йому узусу, увійшов не тільки в історію українського художнього перекладу, а й істотно вплинув на українську літературну мову другої половини ХХ ст. В ідіостилі М. Лукаша на особливу увагу заслуговує вивчення особливостей фразеологічної синонімії. До першорядних завдань також належить установлення джерел фразеологічної синоніміки М. Лукаша, вивчення її на тлі кодифікованих фразем. У статті обґрунтовано думку, що синонімічні зв'язки в мові перекладу М. Лукаша пронизують переважну більшість фразеологічних одиниць. Вивчення специфіки фразеологічних відношень у Лукашевому ідіостилі, перетин синонімічних рядів та значень у дібраному для аналізу матеріалі дадуть змогу розробити концепцію ідеографічного словника фразеологізмів перекладів М. Лукаша.

Ключові слова: українська мова, М. Лукаш, художній переклад, фразеологія, фраземіка, синонімія, синоніміка, ідіостиль, ідеографія, словник.

The language of artistic translation in Ukrainian linguistics is considered to be an integral part of the literary language, at the level of the language of the original Ukrainian literature. Among the Ukrainian translations of fiction, the work of M. Lukash is a special place. This translator has his own original style, based on traditional classical Ukrainian literature and his contemporary teaching. He entered not only in the history of Ukrainian artistic translation, but also significantly influenced the Ukrainian literary language of the second half of the twentieth century. In the idiostyle M. Lukash the special attention deserves to be studied the features of phraseological synonymy. Priority tasks include the establishment of sources of phraseological synonyms of M. Lukash, studying it against the background of codified phrases. The article substantiates the idea that synonymous connections in the language of translation of M. Lukash penetrate the overwhelming majority of phraseological units. The study of the specificity of phraseological relations in M.

Lukash's idiostyle, the intersection of synonymous series and values in the selected material for analysis will allow us to develop the concept of the ideographic dictionary of M. Lukash's phraseological translations.

Key words: *Ukrainian language, M. Lukash, artistic translation, phraseology, phrasemic, synonymy, idiostyle, ideography, vocabulary.*

Постанова проблеми. У вітчизняному тлумачному словникарстві склалася традиція залучати до корпусу лексикографічних і фразеологічних праць матеріал з українських перекладів художньої літератури в ролі бази реального слово- та фразеовжитку, що у вокабулі найнаочніше подано у формі ілюстраційних прикладів. Такий підхід можемо побачити не тільки в найбільших академічних сучасних тлумачних словниках («Словнику української мови» в 11-ти томах (1970 – 1980), «Словникові фразеологізмів української мови» (2003), «Словнику української мови» у 20-ти томах (т. I – IX, 2010 – 2018) та ін.), а й у працях першого періоду становлення нашої лексикографії. Скажімо, до «Словаря української мови» за ред. Б. Грінченка (1907 – 1909) був залучений ілюстративний матеріал з перекладів і переспівів Біблії П. Куліша та І. Пулюя. Можна гадати, що таких перекладів у цьому виданні було б значно більше, якби не встановлені хронологічні й жанрові обмеження для текстів, залучених до згаданої праці. Як відомо, матеріали Грінченкового словника, крім живомовних записів, базувалися на виданнях, що побачили світ упродовж 1798 – 1870 рр., лише кілька праць, надрукованих після 1870 р., були враховані під час укладання [Hrynchenko 1997: XXIII]. Певна річ, ми не ототожнюємо релігійний і художній стилі, але за силою естетичного вияву та впливу, звісно, перекладний текст Біблії потрібно розглядати поряд з найвагомішими художніми текстами, у межах єдиної традиції визнання за перекладними й оригінальними текстами здатності виражати глибини національної мови. Такий підхід цілком умотивований і, здавалося б, не потребує особливого розгляду, але це тільки на перший погляд, адже перекладний текст – явище вторинне, і тільки за певних культурно-історичних умов він може відігравати провідну, а не другорядну роль. Мова художніх перекладів стає окремим гравцем на полі літературної мови тоді, коли власне засоби перекладу виходять за свої межі, набувають

широких інтертекстуальних зв'язків і створюють певну культурну традицію, як це сталося в Україні.

До таких текстів належать переклади М. Лукаша, традиція якого «безпосередньо перекладацька – від Куліша, Грабовського, можливо, Самійленка; культурологічна та “онтологічна”» [Novyukova 2011: 139]. Напевно, «онтологічність» згаданої традиції перекладу треба розуміти як особливе занурення в українську мовну стихію, узус у найширшому його розумінні – від книжних зразків, закорінених у народній культурі, до діалектної архаїки. «Фольклор (“колядка”), – робить висновок М. О. Новикова, – барокова європейська вченість (“діалог”) і маргінально-бурлескна повинь (тобто соромітний “студний кант”) – ось підземні пласти, які поперед усього живили творче джерело Лукаша. У кожному з них окремо він має достойних суперників серед українських письменників і перекладачів. У їхньому триєдинстві – він неперевершений» [Novyukova 2011: 139]. Саме тому увага до Лукашевих текстів не згасає ось уже кілька десятиліть, періодично посилюючись.

Аналіз останніх досягнень. До найпомітніших праць, що подають аналіз ідіостилю М. Лукаша, належать розвідки А. О. Перепаді, В. Р. Савчин, О. Т. Федунівич-Швед та ін. Проте переважна більшість досліджень, присвячених М. Лукашеві, розглядають його творчу манеру крізь призму літературознавства, значно рідше – через різноманітні мовознавчі методики. *Мета* цієї статті – виклад результатів вивчення фраземної (фразеологічної) синоніміки на матеріалі перекладних і оригінальних творів М. Лукаша. Таке дослідження має три аспекти: 1) утилітарно-практичний, фразеографічний, покликаний залучити до аспектуальних і загальномовних словників новий український матеріал, дібраний з розгляданих текстів; 2) практичний перекладацький, що має показати механізми відтворення засобами української мови оригінальних текстів чужомовних авторів; 3) історико-лінгвістичний, що має окреслити джерела формування ідіостилю перекладача та ширше – художнього стилю й літературної мови взагалі. Крім того, це дає змогу схарактеризувати особливості синонімії в українській мові, адже Лукашеві тексти вирізняються багатою лексичною та фраземною синонімією, що ще не

була задовільно описана не лише в словниках, а й у теоретичних працях. Фраземіка стала прикметною ознакою ідіостилу М. Лукаша, що й зумовлює актуальність вивчення саме цієї підсистеми. З цього й випливають *завдання*: установити особливості синонімічних зв'язків у фраземіці Лукашевого ідіостилу, показати джерела її формування, дати семантико-стилістичну характеристику найчастотніших фразем, побудувати синонімічні фраземні ряди.

Свого часу дослідники вже зазначали, що проблема фраземної синонімії належить до одних з найскладніших у лінгвістиці, оскільки дослідникам доводиться так чи інакше розглядати й зовнішню синонімію (міжрівневу лексико-фраземну) [Skrypnyk 1979: 210 – 213], і внутрішню (однорівневу фраземну) [Tarapenko 2000: 950]. Відомо, що синонімія пронизує переважну більшість фразеологічних одиниць. Проте це не означає, що ступінь синонімічності між ними однаковий. Таке твердження спирається на результати аналізу матеріалу, дібраного з мови художніх перекладів М. Лукаша. Найбільший ступінь синонімічності наявний у тих одиниць, що, збігаючись у значенні, можуть вільно взаємозамінюватися. Повна валентність (однакова сполучуваність) фразем – досить рідкісне явище, проте в цій статті головна увага й не буде зосереджена на нюансах побудови семантичної структури фраземних одиниць (далі – ФО). Завдання полягає в установленні джерел формування синонімічних рядів і способах їхньої реалізації в тексті, а не у визначенні ступеня їхнього збігу. Фраземні синоніми визначаємо, спираючись на аналіз фразеологізмів з гранично близьким значенням, що зазвичай співвідносні з тією самою частиною мови та мають часткову або (рідше) однакову лексико-семантичну сполучуваність. При цьому аналізовані ФО відрізняються додатковими семами (відтінками значення) та стилістичною характеристикою. Щоправда, не завжди, багато з проаналізованих зворотів належать до того самого стилістичного розряду, тому між ними відмінність буде тільки на рівні семантичної структури.

В українській фразеографії поки що не склалася традиція подавати фразеологічні синонімічні ряди як обов'язковий компонент структури

словника. Сучасні фразеологічні словники не можуть продемонструвати єдиного підходу до подачі синонімів-фразеологізмів або й просто уникають цієї проблематики. Скажімо, академічний «Фразеологічний словник української мови» (1993) наводить досить обмежений синонімічний ряд (наприклад, *як у воді намочений, як водою облитий, як чорна хмара, хмара хмарою* [Frazеolohichnyi slovnyk 1993: 589]), а у структурі «Словника фразеологізмів української мови» (2003) взагалі не передбачено навіть мінімального відображення синонімічних зв'язків у межах фразеології.

Фразеологічний синонімічний ряд можна побудувати, виходячи з різних засадничих принципів. Можна орієнтуватися на структурну організацію близьких за значенням одиниць, тоді ряд буде обмежений відповідними параметрами, до нього не потраплять семантично близькі, але структурно різнотипні елементи. Крім того, під час створення синонімічного ряду фразеологізмів можна враховувати різний ступінь семантичної близькості між ними, особливості валентності ФО (здатність функціонувати в однакових умовах лексичного оточення тексту), уживаність фразеологізмів, співвіднесеність фразем з однією частиною мови, стилістичну характеристику ФО, конотацію зворотів та ін. Проте якщо враховувати всі ці критерії одночасно, то синонімічні ряди будуть обмежені заданими параметрами, а це ще більше ускладнить установлення ієрархічних зв'язків між домінантою та членами ряду. І додасть більше аргументів для обґрунтування позиції, як це роблять деякі дослідники, про неможливість або неймовірну складність у виділенні такого звороту, «який би в найзагальніших рисах виражав поняття, спільне для всіх членів синонімічного ряду, і виступав би опорним, заголовним виразом ряду – його домінантою» [Kolomiets 1988: 4]. Тому М.П. Коломієць та Є.С. Регушевський у своєму «Словнику фразеологічних синонімів» у ролі домінанти синонімічного ряду використовують лексему, рідше – вільне словосполучення й тільки подеколи – фразеологічну одиницю [пор.: Yarantsev 1985: 7]. Проте відомий і інший підхід. Скажімо, білоруський дослідник І.Я. Лепешев твердить, що домінантою (стрижневим, опорним висловом) синонімічного ряду виступає найуживаніший фразеологізм, «який має широку контекстуальну сполучуваність і, що особливо важливо,

здатний більш-менш вільно замінювати в контексті інші синонімічні вирази» [Ljepjeshaw 1998: 88]. Наприклад, фразеологічна одиниця *хоць адбаўляй* (каго, чаго) є домінантою синонімічного ряду зі значенням 'дуже багато': *адбою няма* (ад каго), *ад пуза, без ліку, без меры, будьзь здароў, бяры не хачу* (чаго), *валіцца цераз горла* (у каго) [Ljepjeshaw 1998: 83 – 84] тощо. Проте, на нашу думку, таке виокремлення домінанти й загалом побудова синонімічного ряду дуже вразливі для критики, адже немає жодних аргументованих пояснень, чому одиниця *без ліку*, що має істотно меншу стилістичну експресивність у білоруській мові (як і її відповідник в українській), ніж елемент *хоць адбаўляй*, опинилася всередині ряду, поряд зі зворотами з більшою конотацією, а в ролі домінанти подано одиницю *хоць адбаўляй* з виразно більшим ступенем експресивного забарвлення. У «Словнику фразеологічних синонімів» синонімічний ряд з домінантою 'багато' має такий вигляд: *без ліку*; (переважно грошей) *кури не клюють*; [і] *свині не їдять*; [хоч] *лопатою горни (греби, загрибай)*; (безліч) *аж кишить, зневажл.; до біса; як [за гріш] маку; як піску морського; ні проїхати ні пройти; на воловій шкурі не списати; хоч греблю гати*; (про роботу, справи, клопіт тощо) *по горло; по [самі (самісінькі)] вуха; [аж] по шию; з головою; по [саму (самісіньку)] зав'язку; ціла купа*; (надзвичайно багато) *як цвіту в городі (по всьому світу)* [Kolomiets 1988: 10]. Іншими словами, в українському словникові визначення домінанти спирається на певніші аргументи, ніж у праці І.Я. Лепешева. Звернімо увагу на те, що на другому місці в синонімічному ряду в українському словникові подана одиниця *без ліку*, чим підкреслено її найменшу стилістичну забарвленість проти інших членів ряду.

Проблеми визначення домінанти у фраземному синонімічному ряду підштовхнули В.М. Телію до висновку, що «маніпуляція зі значенням безвідносно до реальної інформації, яку несуть ідіоми, призводить до постулювання синонімії там, де можна говорити тільки про к в а з і с и н о н і м і ю (тобто близькість значення – і не більше того) і то – за сигніфікатом, тобто на рівні перетину значень, а не реального функціонування ідіом у мовленні (тексті)» [Teliya 1996: 88]. Тому встановлення синонімії в розгляданому матеріалі передусім має спиратися на широке контекстне оточення фразеологічних одиниць.

У статті свідомо залишена поза увагою варіантність фразеологічних одиниць дібраного матеріалу, оскільки нашим першорядним завданням було саме виділення синонімічних рядів без урахування здатності того самого фразеологізму виступати у двох, а то й більшій кількості різновидів, що взаємозамінні в будь-якому контексті. Відомо, що чи не найголовнішим критерієм розрізнення варіантів синонімів є непорушність внутрішньої форми фразеологізмів зі змінним складом компонентів. Скажімо, одиниці *урізати хлости* та *усипати хлости*, безперечно, є варіантами одного фразеологізму. Проте, на нашу думку, *на підставі дібраного матеріалу* з Лукашевих текстів не можна визначити серед них функціонально головний варіант (адже немає відповідних критеріїв для цього), тому схожі за структурою та внутрішньою формою мовні одиниці (варіанти) далі наведено поряд у синонімічних рядах.

Однією з найчисленніших груп фразеологічних синонімів, дібраних з мови перекладу М. Лукаша, є синонімічний ряд із загальним значенням ‘убивати / убити’: *вирвати з грудей серце, заспокоїти навіки, згладити зо світу, зігнати з світа, переселити на той світ, каляти руки кровію, покласти трупом, укласти трупом, одняти життя, перегризти горлянку, перерізати жили* та ін. (фразеологізми та ілюстративний матеріал у цій статті подано за [Frazеolohiia perekladiv 2002] зі збереженням усіх особливостей правопису оригіналу). (*Б’є кулаками [панич], кусає і лементує несамовито: «А, віроломцю Фернандо! Зараз, зараз заплатиш ти за кривду, що мені еси вчинив! Оцими руками я **вирву** тобі з **грудей серце**, де звили собі кубло всі на світі пороки, а найпаче зрада і облуда!»* (Сервантес); [Трістан (до Федеріко й Рікардо):] // *Одна лиш мить, один удар меткий – // і я його **навіки заспокою**. // Лиш ви мене, панове, не нагліть, // я сам підстережу ту слушну мить* (Лопе де Вега); – *Першим ділом треба от що зробити: укинути в глибку дохтора Суворія, бо не хто, як він, хотів мене **зо світу згладити**, і то смертю найлютішою і найстрашнішою, а саме голодною* (Сервантес); – *Отак, негідний рицарю, – гукнула вона [королева невістка], – **гордуєш ти моїм коханням? Ти, певне, смерті моєї хочеш, та я, богом святим присягаюся, сама тебе з **світа зжену!***** (Боккаччо);

([Менго:] // *Лою з нього [Командора] натоплю! // Це ж він тоді мені давав попруги. // [Фрондосо:] // **На той світ** я його **переселю*** (Лопе де Вега); *Вислухавши їхньої мови, єпископ вельми похвалив даму, а також і юнаків за те, що, не бажаючи **каляти рук** своїх священичою **кровію**, вони провчили його по заслугі (Боккаччо); Заплати йому [наймитові] без жадної відмовки, а ні, то Богом живим божуся, на місці **трупом** тебе **покладу!*** (Сервантес); *Уже як спускалися [Кімон і Лісімах], став проти них Пасімунд – він вибіг на гвалт з величезною палицею в руці, та Кімон кресонув його мечем по голові і **трупом уклав** на місці (Боккаччо); – Боронь божже, щоб я не то **одняв** коли, а зазіхнув (як се було недавно) на такий дорогоцінний скарб, як ваше [, Натане.] **життя**; якби приміг, я доточив би вам свого віку, замість вам його вкорочувати (Боккаччо); Чоловіки ближче до сейфів, ладні **горлянку перегризти** за гроші, ненавидять робітників... (Стіль) тощо).*

Великий синонімічний ряд утворюють і фразеологізми, що мають загальне значення 'бути вбитим': *загубити душу, лягти головою, лягти трупом, полетіти в пекло, потонути у власній крові, прийняти смерть, скуштувати меча та ін.* (– *Чоловіче добрий, то нічого, що в тебе пропали гроші; хвали бога, що ти провалився і не зміг добутись назад у дім, бо якби ти був не впав, так і знай, що тебе б там зарізали сонного, **загубив** би ти з грошима і свою **душу*** (Боккаччо); *Їх [ворогів] би, звичайно, розбили впень, але мільйони **лягли б головою*** (Стіль); *...краще ухилитися від першого удару, бо як набіжать один на одного, спис на спис, то бідний рицар напевне тут же й **трупом ляже*** (Сервантес); [Цісар (до Мефістофеля):] // *Своєю власною рукою // Займусь роботою такою; // А брешиш – то таке укою, // **Що в пекло** зразу **полетиш!*** (Гете); [Рубай (до Головнокомандувача):] // *Коли усі бійці твої // Мене наслідувать готові, // То скоро вражї гультяї // **Потонуть** геть у власній крові* (Гете); *Чи пізно не пізно, а я піду, // Хоч друга уже не врятую, // То **смерть** заодно **прийму** я. // Хай знає тиран собі на біду, // **Що друга я зроду не підведу*** (Шиллер); [Аякс:] // *Я б йому [Ахіллові] не попустив! **Скуштував** би він у мене **меча...** **Щоб ото чвань та взяла гору?*** (Шекспір) тощо).

До великих синонімічних рядів також належить і група фразеологізмів із загальним значенням 'змушувати/змусити кого-небудь іти геть': *вигнати*

втришия, викинути на вулицю, гнати в три вирви, гонити в шию, показати поріг та ін. – *А за коньяк, каже [Дюпюї], спасибі вам, понесіть його ко-мусь іншому!* Та й **вигнав** попа **втришия** (Стіль); [Фрош (до Зібеля):] *Отак! Кому ж не в лад, // того в три вирви гнать!* // Ой тара-ляра-ля! (Гете); *Панове, ся жінка і єсть отой щирий і вірний слуга, що я допіру питався в вас про нього; її родичі, котрим вона була, певне, не дорога, **викинули її на вулицю**, як річ негодящу й непотрібну, а я підняв її і, доклавши всіх зусиль і старань, **вирвав її з обіймів смерти** (Боккаччо); *Хто вас [Леоне] у шию **гонить**?* Гуляти, так гуляти. *Ось ходімо до Бріду, побачите, який у нього со-бака!* (Флобер); [Фауст:] *Хоч мені з кімнати // Прийдеться тікати, // Хоч гостю **покажу поріг**:// Біжи туди, звідкіль прибіє!* (Гете) тощо).*

Залучений до аналізу фразеологічний матеріал підтверджує думку тих дослідників, які переконані, що синонімічні ряди найчастіше об'єднують різноструктурні та подібноструктурні фразеологізми [Ljerjeshaw 1998: 84]. Наприклад, ряд із загальним значенням 'багато' має найбільше різноструктурних фразеологічних одиниць (*аж кишить* (кого), *без ліку, хоч відбавляй* (одбавляй), *до біса, як воші, і на воловій шкурі не спишеш* (що), *по горло, на цілу губу*), хоч у ньому наявні й одноструктурні ФО (*хоч відбавляй – хоч розірвися, як воші – як комахня, по горло – по зав'язку*).

Фразеологізми синонімічних рядів відрізняються між собою ще й іншими параметрами, зокрема:

1. Конотацією (експресивно-оцінним забарвленням). Наприклад, одиниці *пошматувати на кавалки, перегризти горлянку* мають відтінок згрубілості; *повергти в прах, лягти головою, прийняти смерть* – піднесеності: (*– Пробі, пане, не дайте панові мойму Дон Кіхотові з тими левами заводитись, бо як заведеться, то **пошматують** вони нас усіх на кавалки* (Сервантес); *Чоловіки ближче до сейфів, ладні **горлянку перегриз-ти** за гроші* (Стіль); ...ним [мечем] *одрубав я і **поверг у прах** голову супос-тата вашого, ним же в недовгій часі покладу на вашу голову корону вашо-го царства* (Сервантес); *Їх [ворогів] би, звичайно, розбили впень, але міль-йони **лягли б головою*** (Стіль); *Чи пізно не пізно, а я піду, // Хоч друга уже не врятую, // То **смерть** заодно **прийму** я. // Хай знає тиран собі на біду, // Що друга я зроду не підведу* (Шиллер)).

2. Функціонально-стильовою належністю. Скажімо, фразеологічні одиниці *бу на бу, му на му*, як до кошика грушки зложити, безголов'я спало, випустити духа, вивалити язика – розмовні, а докинути лепту, кинути лепту – книжні [*Отож, люб'язні мої дами, так і живіть, – оддавайте всякому віть за віть, а не можете тепер, то оддайте в четвер, от воно й вийде – бу на бу, му на му*, як гукнеш, так і одгукнеться (Боккаччо); – *Недарма ж то, Санчо, кажуть люди: «Не чекай дяки од репаного муги-ряки»*. Якби я був тобі повірив і послухався тебе, то не **спало** б на нас таке **безголов'я** (Сервантес); *От і зараз крутиться в мене на умі їх [приповідок] четвірко, що скажу, як до кошика грушки зложу, і таки не змлю, а як в око вліплю; тільки, мать, не говоритиму, бо хто мовчить, той двох пересанчить* (Сервантес); ...хоч у нього [Дон Кіхота] самого кістки тріщали, вчепився обіруч стражникові в горло – якби товариші на підмогу не прискочили, то швидше б він **духа випустив**, ніж Дон Кіхот свою жертву (Сервантес); – *Я вже казав тобі, пане брате, щоб ти отих бісових валюш при мені й не згадував, – розгнівався Дон Кіхот, – а ні, то, їй-богу, зразу в мене язика вивалиш* (Сервантес); *І про те не забувайте, що кожному, ... що до нашого братства приписаний, годиться й грошима сяку-таку лепту докинути* (Боккаччо); [Архієпископ (до Цісаря):] *Покайся ж хоч тепер і не гніви святинь, З добра неправого посильну лепту кинь* (Гете)).

Більшість аналізованих зворотів належить до активного складу фразеології (як-от у ряду з домінантою ‘безгрошів’я – *порожня кишеня, пусто в кишені, ані грошини за душею, ні шеляга, ні шеляга за душею*), проте серед них є фразеологічні одиниці, що властиві пасивному шарові цієї мовної підсистеми (наприклад, *попустити гамульця, управити гамульця, ні стейки ні гейки, до гаріля, налягти на демено, на канцур'я, з одного модла вилито* та ін.). При цьому треба зазначити, що використання мовних одиниць діалектного (рідше – книжного) походження, залучення застарілих фразеологізмів у деяких перекладах М. Лукаша стає найпомітнішою ознакою його творчої манери. Щоправда, у багатьох випадках дуже важко, а то й просто нереально знайти об'єктивні критерії, які б лягли в основу стилістичної атрибуції цих параметрів (розмовного, застарілого та діалектного фонду). Саме тому під час укладання словника-

довідника «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» довелося свідомо відмовитися від позначок *заст.*, *розм.*, *діал.*, оскільки й для аналізованого матеріалу, і взагалі для української фразеології важко окреслити межі згаданих стилістичних рубрик.

На особливу увагу заслуговує проблема сполучуваності фразеологічних одиниць синонімічних рядів. Наприклад, фразеологізми Лукашевих перекладів можуть уживатися:

1) тільки щодо людей: *блідий, аж світиться, сон не бере, видряпати очі, гладити по ребрах, давати чосу, дати духопела* та ін. (Звичайно, не скоро вона [Жосліна] зможе працювати, вона ще вся **бліда-бліда, аж світиться**, але добре, що хоч на ноги сп'ялася (Стіль); *Кажуть, учора стявся [Аякс] в полі з Гектором та й повалив його додолу; з тої досади й сорому не бере* вже нашого Гектора ні їжа, ані **сон** (Шекспір); *Я ладна тобі **очі видряпати**, тільки честь на собі кладу. Ти думав согрішити потай миру, та що один знає, узнає, дасть Бог, і другий; я таки присочила тебе, що ти й не сподівався!* (Боккаччо); *Правда, частіше то воно такі пригоди випадають, що не дуже-то й хотілось: на сто тільки одна буде добра, а то все наверх. Це я й на собі досвідчив, бо вже мене і на ковдрі гойдано, і **по ребрах гладжено*** (Сервантес); *Підійшовши до порога його [Каландрінового] дому, [Буфальмако й Бруно] почули, якого **чосу давав** він жінці; удаючи, ніби тільки оце прийшли, вони окликнули господаря (Боккаччо); Прибігли вони [родичі] туди, розпитались у людей, в чім річ, та доброго **дали** Тофанові **духопела** – так боки полатали, що ну (Сервантес));*

2) щодо істот та неістот: *дати відкоша (королеві, зазіханням): (Усі вподобали маркізу, що така була цютлива і так ловко **дала одкоша** французькому королеві (Боккаччо); А ще говорили, що як хочу я тим його [дона Фернандо] непризвоїтим зазіханням **відкоша дати**, то вони хоч і зараз ладні мене одружити з ким би я сама бажала (Сервантес));*

3) стосовно неістот: *до стилі мамі, і в мішок не потовпляться, і на воловій шкурі не спишеш, по горло тощо. (– Як стану губернатором, – одкавав Санчо, – то випишу його [сина] поштою, а тобі грошей пришлю, їх у мене не буде **до стилі мамі**, бо як у губернатора й забракне часом побрязкачів, то всяке йому з радощі душі позичить (Сервантес); ...тоді його [Лере] бідні гроши-*

ки, відгодувавшись у лікаря, як на доброму курорті, через якийсь час повернуться до нього такими кругленькими й повненькими, що і в мішок не потовпляться (Флобер); ... *а було їх [реліквій] там стільки, що й на воловій шкурі всіх не спишиєш* (Боккаччо); *Тут і без цього справ по горло: мобілізувати народ на захист приміщення, виступати на аеродромі...* (Стіль)).

Якщо порівняти сполучуваність наведених фразеологізмів із загальномовною, зафіксованою в «Словнику фразеологізмів української мови», то може скластися враження, що в перекладах М. Лукаша фразеологічні одиниці не володіють повним набором сполучувальних можливостей. Пор.: *без ліку* (кого, чого), *до біса* (кого, чого), *аж кишить* (кого, чого). Проте це треба пояснити не тільки контекстними умовами, а й кількістю залучених до аналізу ілюстративних прикладів, адже в словнику-довіднику «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» з огляду на обсяг видання не подано всього матеріалу, що входить до картотеки індивідуально-авторських уживань фразеологічних одиниць, приказок, прислів'їв тощо в мові художніх перекладів М. Лукаша.

Синонімічні зв'язки в мові перекладу майстра пронизують переважну більшість фразеологічних одиниць. При цьому ієрархія фразеологічних відношень, перетин синонімічних рядів та значень спонукають до вироблення концепції ідеографічного словника фразеологізмів перекладів М. Лукаша, що стане першим етапом до укладення згаданої праці.

REFERENCES:

- 1.Hrynchenko, B. (1997) Predislovie: Slovar ukrainskoi movy. vol. I. Kyiv : Dovira – Ridna mova. 573 s. (in Ukr.).
- 2.Kolomiiets, M., Rehushevskiy Ye. (1988) Slovyk frazeolohichnykh synonymiv. Kyiv : Rad. shkola. 200 s. (in Ukr.).
- 3.Ljepjeshaw, I. (1998) Frazjealogija suchasnaj bjelaruskaj movy. Mn. : Vysh. shkola. 271 s. (in Bel.).
- 4.Novykova, M. (2011) Myth y anti-myth: Mykola Lukash. Nash Lukash. vol. 2. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia». 639 s. (in Rus.).
- 5.Skrypnyk, L. (1979) Frazeeolohiia ukrainskoi movy. Kyiv : Nauk. dumka. 278 s. (in Ukr.).
- 6.Slovyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy (2003) Kyiv : Nauk. dumka. 786 s. (in Ukr.).

7. Taranenko, O. (2000) *Synonimy ukrainskoi movy : Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy*. vol. 2. Kyiv : Nauk. dumka. 960 s. (in Ukr.).
8. Teliya, V. (1996) *Russkaya frazeologiya*. Moskva, 288 s. (in Rus.).
9. *Frazeolohichniy slovnyk ukrainskoi movy* (1993) vol. 1. Kyiv : Nauk. dumka. 528 s. (in Ukr.).
10. *Frazeolohiia perekladiv Mykoly Lukasha* (2002) Kyiv : Dovira. 714 s. (in Ukr.).
- Yarantsev, R. (1985) *Slovar-spravochnik po russkoy frazeologii*. Moskva. 304 s. (in Rus.).

Ткаченко Г.

маг., Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Короткевич І.

к.філол.н., доц., Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Tkachenko H.

Master, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Korotkevych I.

PhD., docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

БІБЛЕЇЗМИ В БІЛОРУСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ

BIBLICAL UNITS IN THE BELARUSIAN AND UKRAINIAN PHRASEOLOGY: A COMPARATIVE ASPECT

Стаття присвячена зіставному аналізу фразеологізмів біблійного походження у білоруській та українській мовах. Наведено основну інформацію про Біблію як пам'ятку світової культури і джерело ідіоматики. Окреслено загальну характеристику фразеологічних одиниць, їх використання у білоруській, українській мовах, а також з'ясовано особливості фразеологізму, як мовної одиниці.

Ключові слова: *Біблія, духовність, фразеологізм, ідіоматична одиниця, фразеологічна картина світу.*

The article is a comparative analysis of phraseologisms of biblical origin in the Belarusian and Ukrainian languages. The impact of the Bible as a memorial to the world